

Асилова А.С., Тлеужанова Д.А.

**Ауыл шаруашылығын
микронесиелеуді жетілдіру
перспективалары**

Ауыл шаруашылығын микронесиелеудің қазақстандық практикасы қарастырылып, микронесиелеуді жүзеге асыру ерекшеліктеріне талдау жасалған. Қазақстан Республикасының микронесие нарығында ауыл шаруашылығын микронесиелеу жағдайының алатын орнына сипаттама берілген. Жалпы ауыл шаруашылығын микронесиелеу әл-ауқаты нашар тұрғындарды қолдаудан кәсіпкерлікті ынталандыруға дейін міндеттердің бірнеше спектрін шешуге бағытталады. Микронесиелеудің басты проблемаларының бірі ретіндегі қаржылық қамтамасыз етуді жетілдіру мақсатында микросақтандыру қызметін, банктік микронесиелеуді жетілдіруге бағытталған ұсыныстар кешенін қарастыру. Сондай-ақ ауылдағы микронесиелік ұйымдардың қызметін ынталандыру мақсатында салық жеңілдіктерін қарастыру, микронесиелік тәуекелді төмендету үшін несиелік скорингті қарастыру көзделген.

Ауыл шаруашылығы ел экономикасының маңызды саласының бірі болып табылады. Ауыл шаруашылығының жалпы дамуы үшін қаржылық қолдауға мұқтаж шаруашылық кәсіпкерлікті қолдау қажет. Екінші деңгейлі банктер сияқты кредиттік институттар тарапынан жасалатын қаржылық қолдау несиелік ресурстарды пайдаланушыларды толықтай қамти алмайды.

Түйін сөздер: микронесиелеу, ауыл шаруашылығы, несиелеу, несиелік скоринг, несие нарығы.

Assilova A.S., Tleuzhanova D.A.

**Prospects for the development of
agriculture microcrediting**

Discusses the practice of microcrediting in the conditions of Kazakhstan's agriculture, the analysis of the peculiarities of the implementation of microcredit. Describes the role of the state of the microcredit of agriculture in the microfinance market of the Republic of Kazakhstan. Microcredit agriculture is directed on the solution of several spectra from the support of the population with poor financial situation to stimulate businesses.. In order to improve the financial security mikrotrubocki activities as one of the main problems of microcredit, the consideration of proposals aimed at improvement of the Bank's microcredit. And also consider tax incentives to encourage activities of microcredit organizations in rural areas, and credit scoring to reduce the risk of microcredit.

Agriculture is one of the important areas of development of country's economy. For the development of agriculture in general, it is necessary to support agricultural enterprise, which needs financial support. Financial support from credit institutions such as banks, do not fully cover the entire spectrum of consumers credit resources.

Key words: microcredit, agriculture, lending, credit scoring, credit market.

Асилова А.С., Тлеужанова Д.А.

**Перспективы развития
микрокредитования сельского
хозяйства**

Рассматривается практика микрокредитования в условиях казахстанского сельского хозяйства, проведен анализ особенностей реализации микрокредитования. Описана роль состояния микрокредитования сельского хозяйства на рынке микрокредитования Республики Казахстан. Микрокредитование сельского хозяйства направлено на решение нескольких спектров от поддержки населения с плохим материальным положением до стимулирования предпринимательств. В целях совершенствования финансового обеспечения микростраховочной деятельности рассмотрены предложения, направленные на совершенствование комплекса банковского микрокредитования, а также налоговые льготы в целях стимулирования деятельности микрокредитных организаций на селе, и кредитный скоринг для снижения микрокредитного риска.

Сельское хозяйство является одним из важных сфер развития экономики страны. Для развития сельского хозяйства в целом, необходимо поддерживать сельскохозяйственное предпринимательство, которое нуждается в финансовом обеспечении. Финансовое обеспечение со стороны кредитных институтов, таких как банки второго уровня, не полностью охватывают весь спектр потребителей кредитных ресурсов.

Ключевые слова: микрокредитов, сельское хозяйство, кредитование, кредитный скоринг, кредитный рынок.

АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫН МИКРОНЕСИЕЛЕУДІ ЖЕТІЛДІРУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Кіріспе

Ауыл шаруашылығы Қазақстан экономикасының ажырамас бөлігі болып табылады. Ол елдің белсенді дамуын және азық-түліктік қауіпсіздігін қамтамасыз етуі қажет. Ауыл шаруашылығының құрылымында маңызды орынды халықтың жеке шаруашылық жүргізуі алады. Халықтың жеке шаруашылығының дамуы өзін-өзі қамтамасыз етуге, азық-түліктің ішкі нарығын қолдауға және халық табыстылығының құлдырауымен байланысты әлеуметтік шиеленісті төмендетуге әкеледі. Сонымен, ауыл тұрғындарының белсенділігін жоғарылату және ауыл шаруашылық орта және шағын бизнес формаларын дамыту өзекті болып отыр, ал олардың дамуына негізгі бөгет ауылдық аумақтардың жеткілікті деңгейде қаржылық, несиелік қамтамасыз етілмеуі болып табылады.

Ауыл шаруашылығы жоғары тәуекелді өндіріс өрісі болып табылады. Мұнда табиғи-климаттық факторлармен байланысты тәуекелдер болады. Кейбір жағдайда осы тәуекелдер ауыл шаруашылық өнім өндірушілердің өнімдерін жинап алуға кедергі келтіреді, ал бұл өз алдына алынған несиені банкке уақытылы қайтара алмауға әкеледі. Бағалық фактор тағы бір тәуекел түрі болып табылады. Өйткені ауыл шаруашылық өнімін өндірушілердің өздерінің өнімін өсіруге жұмсайтын шығындары жоғары болуы мүмкін, ал өнімін жоғары бағаға өткізе алмайды. Аталған факторлар белгілі деңгейде ауыл шаруашылық өнім өндірушілерінің қаржылық жағдайына әсер етеді және несиелік қаражат тартуды қажет етеді. Шағын сомадағы несиені қажет ететін шаруа қожалықтарының және жеке шаруашылықтардың займ қаражаттарды алу кезіндегі транзакциялық шығындары жоғары болады. Бұл банктер үшін тиімсіз болғандықтан, олар несиелендіруден бас тартады. Сонымен, ауыл шаруашылық өнім өндірушілер үшін банк несиелерін пайдалану бірнеше факторлармен шектелген: ауылда банк инфрақұрылымының нашар дамуы, қарыз алушылардың аумақтық шашырап орналасуы, несиелік алу күрделілігі, ауыл шаруашылық өндірісін қамтамасыз ететін несиелік өнімнің жеткіліксіздігі. Осының барлығы бүгінгі таңда несиелік нарығында микронесиелерге сұранысты жоғарылатып отыр. Микронесиелік, аты айтып

отырғандай, бұл несиенің қаржылай ауқымы көп емес және оны адамдар қысқа мерзімге алады. Аталған қызметтің ең тартымды тұстары тапсырыстың қарастырылу мерзімі қысқа және несиені алу үшін аз мөлшердегі құжаттар қажет. Осы ерекшеліктері ауылдық жерлерде қаражат тарту көзі ретінде микронесиелердің қажеттілігін арттырады.

Зерттеудің негізгі мақсаты – ауыл шаруашылығындағы микронеселеудің проблемаларын анықтап, оларды шешуге бағытталған оңтайлы ұсыныстар кешенін қарастыру болып табылады.

Зерттеу әдістері және материалдары

Ауыл шаруашылығын микронеселеу проблемаларын қарастыру барысында зерттеудің мынадай әдістері қолданылды:

– ауыл шаруашылығына микронеселеудің қажеттілігін негіздеуге бағытталған зерттеу мақсаты мен міндеттерін анықтау кезінде абстрактты-логикалық;

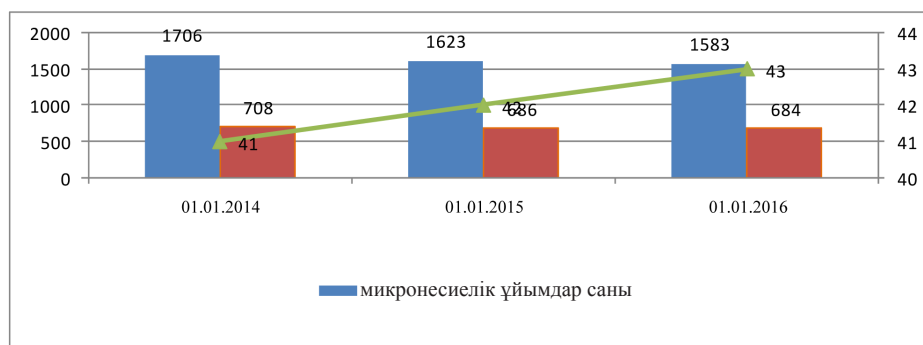
– несие нарығындағы ауыл шаруашылығын микронеселеу жағдайына талдау жасау барысында экономика-статистикалық әдіс;

– ауыл шаруашылығын микронеселеу проблемаларын қарастыру және оларды шешуге бағытталған ұсыныстарды өңдеу барысында монографиялық әдіс қолданылды.

Зерттеу барысында ауыл шаруашылығын микронеселеу ерекшеліктеріне сипаттама беріп, жағдайына талдау жасау негізінде ауыл шаруашылығындағы микронеселеудің қаражат тапшылығын банктер және сақтандыру ұйымдарының көмегімен шешуге, сондай-ақ кредиттік скорингті қолданып несиеқабілеттілікті анықтауға бағытталған ұсыныстар жұмыстың ғылыми жаңалығы болып табылады. Зерттеу барысында анықталған ауыл шаруашылығын микронеселеу жүйесін жетілдіру бойынша ұсыныстардың ауыл шаруашылық өнім өндірушілері үшін, сонымен қатар ауылдарда микроқаржыландырумен айналысатын ұйымдар үшін практикалық маңыздылығы бар.

Зерттеу нәтижелері

Қазақстан Республикасында микронеселік қызметті жүзеге асыратын басты қаржылық институт – микроқаржылық ұйымдар болып табылады. 2012 жылы 26 қарашада қабылданған № 56-V «Микроқаржы ұйымдары туралы» заңда микронеселер беру жөніндегі қызметті жүзеге асыруға байланысты қоғамдық қатынастарды реттеу, микроқаржы ұйымдарының құқықтық жағдайы, құрылуы, қызметінің ерекшеліктері белгіленген, сондай-ақ микроқаржы ұйымдарын мемлекеттік реттеу, олардың қызметін бақылау және қадағалау ерекшеліктері айқындалған [1].

1-сурет – ҚР-дағы микронеселік ұйымдар динамикасы

Микроқаржылық ұйымдар мен микронеселік ұйымдар қызметінің арасында белгілі айырмашылықтар бар. Біріншіден, микроқаржылық ұйымдар несиелік бюро жүйесінің міндетті түрде қатысушысы болулары қажет және онда қарыз алушылардың несиелік тарихы туралы ақпараттар беріп отырулары керек, ал екіншіден, микроқаржылық ұйымдар Ұлттық Банкпен бел-

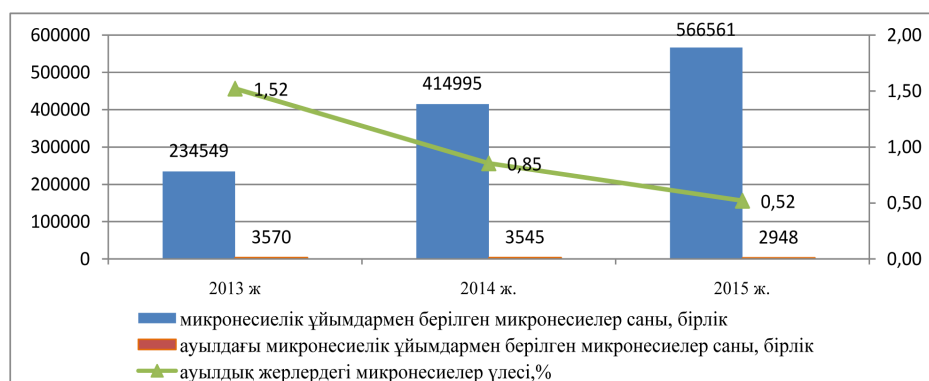
гіленген белгілі бір пруденциялық талаптарды ұстануға міндетті. Осыған байланысты, тиісінше, қарыз алушылардың құқықтары негізінен қорғалатын болады. Бұл өте маңызды. Әлемдік тәжірибеде микроқаржылық қызмет микрожинақтау, микросақтандыру және микронесиелендіруді қамтиды. Ал, қазақстандық тәжірибеде микроқаржылық ұйымдар қызметі басым мөл-

шерде микронесиелеуге негізделеді, жинақ қаражатты тартуға мүлдем тыйым салынады. Қазіргі уақытта осы заңды қабылдағанға дейін құрылған микронесиелік ұйымдарға әлі де қызмет етулеріне рұқсат беруде. Қазақстан Республикасындағы микронесиелік ұйымдардың санын қарастыратын болсақ, динамикасы 1-суретте келтірілген [2].

Сонымен, Қазақстандағы микронесиелік ұйымдар санының азаю себебі микронесиелік ұйымдар қысқартылып, орнына микроқаржылық ұйымдар құрылуда. Сонымен қатар, 2012 жылға дейін микронесиелік ұйымдар қызметі мемлекет тарапынан қадағаланған жоқ, ал бү-

гінгі таңда мемлекет тарапынан қадағалау енгізілген [2, 3]. Микронесиелік ұйымдар санының жоғарылауына қарамастан, олардың ішінде белсенді қызмет ететіндерінің саны небәрі 43% құрайтындығы, яғни көпшілік микронесиелік ұйымдардың сәйкес деңгейде әрекет алмауының бірден-бір себебі – қаражат тапшылығы болып табылады.

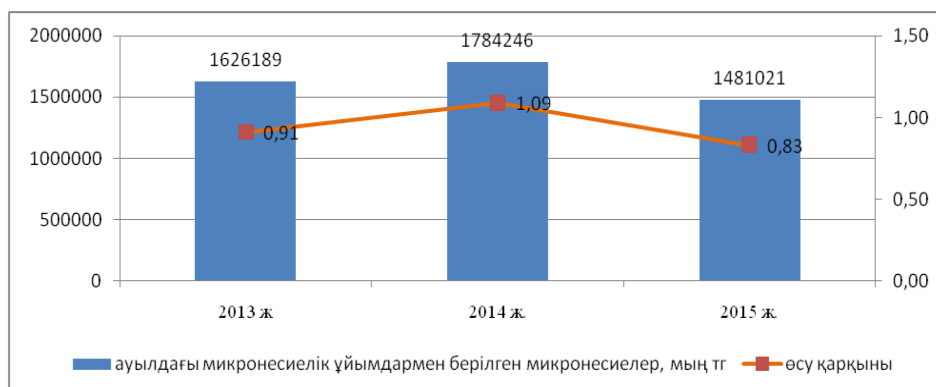
Ауыл шаруашылығында қызметін жүзеге асырып жатқан микронесиелік ұйымдар серпінін қарастыратын болсақ, жалпы ҚР-дағы микронесиелік ұйымдар ішінде небәрі 0,52% ғана ауылда қызмет көрсетіп отыр (2-сурет).

2-сурет – Микронесиелік ұйымдармен берілген микронесиелер динамикасы

Сурет мәліметтерінен көріп отырғанымыздай жылдан жылға микронесиелер саны жоғарылаған. 2014 жылы 1,77 есе жоғарыласа, 2015 жылы 1,36 есе жоғарылағанын байқауға болады. Дегенмен, ауылдық жерлерде берілген микронесиелердің

үлесі жалпы берілген микронесиелерде өте аз үлес алатындығын байқауға болады. Сондай-ақ, ауылдық микронесиелер саны да жылдан жылға төмендеген. Ауыл шаруашылығын микронесиелеу көлемі төмендегі 3-суретте келтірілген.

3-сурет – Ауылдық жерлердегі микронесиелеу көлемі, мың теңге

Сурет мәліметтерінен ауылдық жердегі микронесиелер көлемінің жылдан жылға төмендеуін байқауға болады. Әрине, бұл оң үрдіс емес, өйткені ауылдық жерлердегі қаражат тартудың басты көздерінің бірі микронесиелер болып табылады [4].

Микронесиелік ұйымдардың санының және берілген микронесиелер көлемінің төмендеуіне микроқаржылық ұйымдар туралы заңнамада енгізілген өзгерістер әсер етті. 2016 жылдан бастап олардың санының күрт төмендеуі күтілуде, өйткені микронесиелік ұйымдар микроқаржылық ұйымдарға ауыстырылуы қажет, ал микроқаржылық ұйымдарға қойылатын талаптарға кез келген микронесиелік ұйым жауап бере алмайды.

Жалпы тәжірибеде микронесиелік секторға несиелік ресурстарды жеткізетін негізгі жет-

кізуші – коммерциялық банктер болып табылады. Банктер микронесиелік ұйымдарды жалпы стандарттық талаптарға сәйкес төлемділігіне, қайтарымдылығына және қамтамасыз етілуіне байланысты қаржыландырады. Банктен белгіленген мөлшерде қаражат алып және өз маржасын қоса отырып, микронесиелік ұйымдар өз клиенттеріне 20-40% көлемде және бұдан да жоғарғы мөлшерде несие береді [5].

Микронесиелік ұйымдардың қалыпты қызмет етуі үшін жеткілікті қаражат көздері болуы қажет, ал ол тартылған қаражаттар есебінен қалыптасады. Микронесиелік ұйымдардың тартылған қаражаттарының құрылымы төмендегі 1-кестеде келтірілген. Дегенмен, ауылдық микронесиелік ұйымдардың несиелік ресурстар көзі банктер болып табылмайтындығы кестеде келтірілген.

1-кесте – Микронесиелік ұйымдардың тартылған қаражаттарының құрылымы

Микронесиелік ұйымдардың тартылған қаражаттары	2013 жыл		2014 жыл		2015 жыл	
	Сомасы мың тг	Үлесі %	Сомасы мың тг	Үлесі %	Сомасы мың тг	Үлесі %
Барлығы	769530	100	1004085	100	630427	100
Бюджеттік қаражаттар оның ішінде:	665449	86,5	584844	58,2	467041	74,1
шағын кәсіпкерлікті дамыту қоры	383316	49,8	148484	14,8	-	0,0
ауыл шаруашылығын қаржылық қолдау қоры	282133	36,7	436360	43,5	467041	74,1
Займ қаражаттар оның ішінде:	104081	13,5	419241	41,8	163386	25,9
банк займдары	16166	2,1	26521	2,6	7770	1,2
банктік емес заңды тұлғалар займдары	40969	5,3	327639	32,6	377	0,1
жеке тұлғалар займдары	46946	6,1	65081	6,5	155239	24,6
Ескерту – ҚР Статистика агенттігінің мәліметтері негізінде автормен құрастырылған						

Кесте мәліметтерінен көріп отырғанымыздай, ауылдық микронесиелік ұйымдардың тартылған қаражаттарының басым бөлігі «Ауыл шаруашылығын қаржылай қолдау қоры» АҚ-ның қаражаттарынан тұрады. Әрине, бұл оң үрдіс емес, өйткені бюджет ауыртпалығының жоғары болуымен сипатталады. Микронесиелік ұйымдар басым мөлшерде займ қаражаттар тартуға тырысуы керек.

Қазақстан Республикасының ауылдық аймақтарындағы микроқаржылық ұйымдарының басты қаражат жеткізушісі болып табылатын «Ауыл шаруашылығын қаржылай қолдау қоры» АҚ-ның негізгі мақсаты – тиімді микронеселеу жүйесін дамыту арқылы ауылдағы кәсіпкерлікті дамыту және халықтың әл-ауқатын жақсарту. Қор ауылда шағын және микро бизнеске бағытталған шағын несиелік өнімдердің кең спектрін

ұсынады. Өнімдердің саны ауыл шаруашылығының барлық салаларында бизнес бастауға мүмкіндік береді. Сондай-ақ ауылда бизнестің ауыл шаруашылық емес түрлерін ұйымдастыруды,

кеңейтуді шектемейді. Бүгінде Қордың қоржынында несиелеудің 13 бағдарламасы бар. Негізгі микронесиелеу бағдарламалары төмендегі 2-кестеде келтірілген.

2-кесте – «Ауыл шаруашылығын қаржылай қолдау қоры» АҚ-ның микронесиелеу бағдарламалары

	«Жұмыспен қамту 2020 жол картасы» бойынша микронесиелеу	«Бизнестің жол картасы 2020» бойынша микронесиелеу	«Мурабаха» бағдарламасы	«Эко-Даму» шағын несиелеу бағдарламасы
Бағдарлама мақсаты	жұмыспен қамту деңгейін көтеру, әл-ауқатты арттыруға ықпал ету, жұмыссыздықты қысқарту	аймақтық кәсіпкерліктің тұрақты және баланстандырылған өсуін қамту, іске қосылған жұмыс орындарын қолдау және жаңа жұмыс орындарын ашу	ауыл тұрғындары мен ауыл шаруашылық тауар өндірушілерді мал шаруашылық (шошқадан басқа), өсімдік шаруашылықты дамытуға, ауылды жерлерде бизнестің басқа түрлерін шағын қаржыландыру	қызметтің балама түрлерін дамыту және ауылшаруашылық, орман, балық, аң шаруашылығының тұрақты, экологиялық қауіпсіз әдістерін енгізу
Бағдарламаның бағытталуы:	даму әлеуеті орта және жоғары ауылдарды, олардың әкімшілік бағынуына қарамастан, қалалық елді мекендерде, шағын қалаларда, қалалық әкімшілік бағыну аумақтардағы поселкілерде кәсіпкерлікті несиелеу	шағын кәсіпкерлік субъектілерін микронесиелеу арқылы моноқалалар, шағын қалалар, ауылдық елді мекендердегі кәсіпкерлердің жаңа бизнес-бастамаларын қолдау	Қарыз алушының өтініші бойынша оған бөліп төлеу жолымен берілетін негізгі құрал-жабдықтар, биологиялық активтерді сатып алу	ерекше қорғалатын табиғи аймақтарға жақын жобалық (ауылдық) аймақтарда шаруашылық қызметті тұрақсыз жүргізуді ауыстыру жолымен несиелеу
Бір қарыз алушыға қарыздың сомасы	3 000 000 (үш миллион) теңгеге дейін	10 (он) миллион теңгеге дейін	Қазақстан Республикасының Ұлттық банкінің бағамы бойынша 33 000 АҚШ долларынан артық емес	ҚР «Республикалық бюджет туралы» заңымен бекітілген айлық есептік көрсеткіштің 100 мөлшері
Сыйақы үстемесі:	500 000 (бес жүз мың) теңгеге дейін (қоса алғанда) – жылына 4,8%, тиімді сыйақы үстемесі – жылына 5% аспайды; 500 000 (бес жүз мың) теңгеден жоғары: жылдық 6%, жылдық тиімді сыйақы үстемесі – 6,7% аспайды	жылына 6%. Тиімді сыйақы үстемесі: жылдық 6,7% аспайды	жылына 11%. Тиімді табыстылық ставкасы: жылдық 11,3% аспайды.	жылына 4%. Тиімді сыйақы үстемесі: жылдық 4,4% аспайды
Несиелеу мерзімі:	500 000 (бес жүз мың) теңгеге дейін (қоса алғанда) – 36 (отыз алты) айдан аспайды; 500 (бес жүз мың) теңгеден жоғары – 54 (елу төрт) айдан аспайды;	54 (елу төрт) айдан аспайды	48 айдан ұзақ емес.	54 (елу төрт) айдан аспайды
Ескерту – «Ауыл шаруашылығын қаржылай қолдау қоры» АҚ-ның мәліметтері негізінде құрастырылған				

«Ауыл шаруашылығын қаржылай қолдау қоры» АҚ-ның микронесиелеу бағдарламалары негізінен мемлекеттік бюджет қаражаттарымен қамтамасыз етілгендіктен несиелеу шарттары кәсіпкер үшін өте тиімді екендігін байқауға болады [6].

Бүгінгі күні микронесиелік ұйымның негізгі проблемасы несиелік қаражаттардың қайтарылмауы болып табылады, себебі микронесиелеу нарығының басты ерекшелігі оның қарыз алушыларының шектелуі. Микронесиелік ұйымдардың басым бөлігінде жұмыстың сапалы стандарттарының жоқтығы байқалады. Нәтижесінде, бұл несиелерді қайтармаудың жоғары пайызына және зияндылыққа әкеледі. Жағдайды қаржылық дағдарыс қиындатуда: ол бірінші кезекте микронесиелік ұйымдар жұмыс жасайтын шағын кәсіпкерлерге әсер етті. Нәтижесінде, олардың көпшілігі мерзімі өтіп кеткен және ұзартылған несиелер проблемасына ұшырады.

Жоғарыда айтылып өткендей, қазіргі уақытта микронесиелік нарыққа қаражат тарту үшін қаржылық институттардың қызығушылығын жоғарылату керек. Бұл жағдайда, қаржылық институттарды микронесиелеу нарығына максималды түрде тартуына банктер мен сақтандыру ұйымдары көп көңіл бөлулері керек. Коммерциялық банктермен тығыз бірлестікте болу микронесиелік ұйымдардың айналым капиталын өсіруге және арзан несие беру арқылы борышқорлардың біршама көлемін тартуға көмектеседі. Бірақ, банктер мұндай ұсыныстарға бара бермейді, өйткені микронесиелік нарық жоғарғы тәуекел зонасы болып табылады.

Банкирлердің қорқынышын басуға сақтандыру ұйымдары көмектесе алады. Егер банктер микронесиелік ұйымдарды олардың несиелік портфеліне қарай қаржыландыратын болса, онда тәуекелді сақтандыру табылмас көмек болып табылады. Сақтандыру компанияларының микронесиелік ұйымдармен бірлесуі көтермелік табыс нарығын береді. Қаржылық жауапкершілікті сақтандыру көптеген сақтандырушылар үшін стандартты ұсыныстың бірі. Микронесиелік секторда қайтарымсыздық пайызы банктерге қарағанда төмен болып келеді. Сақтандырушылар қазірдің өзінде борышқорлардың міндеттемесін орындамауына байланысты сақтандыру ұсыныстарын көрсетуде. Мысалы, борышқордың кепілдік мүлігін сақтандыруда сақтандыру сомасының тарифі 0,35-0,5% құруы мүмкін немесе борышқордың өзін оқыс оқиғадан сақтандыру 0,3% тарифімен беріледі. Және де сол микронесиелік ұйымды қаржылық тәуекелден

сақтандыруға болады. Мұнда сақтандыру тарифі сақтандыру тәуекелінің ауытқуына байланысты 0,8-ден 4 және 5,5% құрауы мүмкін [7, 8].

Тарифтерді есептеу принципі күрделі емес: неғұрлым тәуекел көп болса, соғұрлым сақтандыру сомасы және сәйкесінше қарыздар жоғары болады. Несиелік эксперт сақтандыру агенті де болуы мүмкін, олар борышқорларды сақтандыру мәдениетіне үйретеді. Мұндай жағдайда сақтандыру өнімдері де танымал болады. Әрине, борышқордың микронесиеді қайтармауы микронесиелік ұйымдар үшін басым болып келеді. Бірақ сақтандыруды қолдану микронесиелік ұйымдардың несиелерін ұстап қалуға көмек көрсетеді, бірақ микронесиелік нарықта бәсекелестікті ескере отырсақ, компания үшін несиелік қарыз беру пайызын төмендету тиімдірек болып келеді. Бұдан басқа орта микронесиелік ұйымдар үшін, яғни аз көлемде қысқа мерзім аралығына ссуда беретіндер жобаны сауатты басқарса, ақшаның қайтарымдылығы жүз пайыз болуы мүмкін. Мұндай шағын микронесиелік ұйымдар сақтандыру ұйымдарымен бірлестікке келу жолдарын іздестірмейді, керісінше олар клиенттің кепілдік мүлігіне жүктеледі. Ұсынылып отырған шара микроқаржылық қызметтің сегменті болып табылатын микросақтандыру қызметін дамытуға ықпалын тигізеді. Көптеген дамыған елдерде микронесиелік ұйымдар (микроқаржылық ұйымдар) жеке кәсіпкерлерге өз кәсібін ашу үшін өте төмен пайызбен несиелер бере отырып, мемлекеттің тапсырыстарын орындайды.

Мұндай тәжірибе Қазақстанда да қолданылады. Бұл кәсіпкерліктердің қалыптасуына қысқа мерзімді қолдау жасауда – өте маңызды мемлекеттік құрал. Бірақ мұндай механизмдер орта мерзімді кезеңде микроқаржыландыру секторының жағдайына қарсы әсер етуі де мүмкін. Себебі нарықтық заңдар бұзылып, бәсекелестік орта жойылады. Сонымен қатар мемлекет әрқашан оған қаражат бөліп отыра алмайды, өйткені одан да басқа мұқтаж, әлеуметтік маңызы бар экономикалық секторлар да бар [9].

Бүгінгі күні микронесие ұйымдарының негізгі мәселесі несиелік жарналарды қайтармауы, себебі микронесиелеу нарығының басты кәсібін оның қарыз алушыларының айрықша құрамы деп атауға болады. Микронесие алуға ұмтылатын ұсақ кәсіпкерлерді сәйкес кепіл мүліктерінің жоқтығы тоқтатады. Осы тәрізді мәселемен ауылдық фермерлер де кездеседі, олардың ауылдағы жылжымайтын мүліктері мен үй жануарлары өтімділігі төмен болып бағаланады.

Батыста қолданылатындай етіп қазақстандық шағын несиелік кәсіпорындары әзірге несиелік төлеуге қабілетті кәсіпкердің жақсы атағын есепке ала алмай отыр. Қаржының тез қайтарылуын іске асыру үшін қарыз алушыға дұрыс талдама жасалып, ойластырылған несиелік саясаты болуы керек. Бірақ осы шарттар көптеген микронесиелік ұйымдарында жеткіліксіз болып отыр. Сонымен қатар, микронесиелік ұйымдардың потенциалды клиенттерінің төлемқабілеттілігін бағалау кезінде кредиттік скоринг моделін қолданған жөн, бұл:

- берілген микронесиелік қайтарылмау тәуекелін төмендетеді;

- микронесиелік алушы туралы толық көлемді ақпарат алуға негіз болады.

Анкеталық скоринг және әрекеттік скорингтерді бөлуге болады. Анкеталық скоринг кезінде займ алушының анкетадағы мәліметтері негізге алынады, ал әрекеттік скоринг кезінде клиенттің счеттары бойынша транзакциялар туралы мәліметтер негізінде тарихи мәліметтерге негізделген несиелік өтеу бойынша күтілетін әрекетті динамикалық бағалау негізге алынады.

Несиелік скоринг әдісі Д. Дюранның моделіне базаланады. Осы әдісті микронесиелік ұйымдар практикасында пайдалану оңтайлы болып табылады. Яғни микронесиелік ұйымдағы бар мәліметтерді займ алушының несиелік тәуекелінің жағдайын бағалау үшін қолданған жөн. Д. Дюранның моделіне сәйкес мынадай факторлар қолданылады және осы баллдардың жиынтық сомасы негізінде несиелік қабілеттілік деңгейі анықталады:

- жынысы: әйел (0,40 балл), еркек (0 балл).

- жасы: 0,1 балл әрбір 20 жылдан жоғары жасқа, бірақ 0,30 жоғары емес;

- берілген мекенде өмір сүру мерзімі: 0,042 балл әрбір жыл үшін бірақ 0,42 баллдан жоғары емес.

- мамандығы: төмен тәуекелді мамандық үшін – 0,55 балл, жоғары тәуекелді мамандық үшін – 0 балл, басқа мамандықтар үшін – 0,16 балл.

- қаржылық көрсеткіштер: банк шотының болуы – 0,45 балл, жылжымайтын мүліктің болуы – 0,35 балл, сақтандыру полисінің болуы – 0,19 балл.

- жұмыс: қоғамдық саладағы кәсіпорындарда жұмыс кезінде – 0,21 балл, басқалар – 0 балл.

- жұмыспен қамтылу: берілген кәсіпорындағы әрбір жұмыс жылдары үшін – 0,059 балл.

Егер жиналған баллдар сомасы 1,25-тен аспайтын болса, займ алушы төлемқабілетсіз болып саналады, ал жоғары болса несиелік қабілетті болып саналады [10].

Д. Дюранның моделін микронесиелік ұйымдардың зайым алушыларының төлемқабілетті-

лігін анықтауда пайдалану микронесиелік қайтарылмау тәуекелін төмендетуге мүмкіндік береді.

Қорытынды

Республикамыздың 43% тұрғындары ауылдық аймақтарда тұратындығын ескере отырасақ, ауылдарда микроқаржылық ұйымдардың жалпы санының 15% ғана жұмыс істейді және ауылдық жерлерде жұмыс атқаратын микронесиелік ұйымдарға салықтық преференция көрсету сұрақтарын қарастыру керек. Әрине, ауыл кәсіпкерлеріне берілген салық жеңілдіктері бар, дегенмен, ауылдық жерлерде микроқаржылық ұйымдардың қызметін жетілдіру үшін микроқаржыландыру, микронесиелеумен айналысатын ұйымдарға қосымша салық жеңілдіктерін қарастыру, олардың қызметін кеңейтуге әсерін тигізері сөзсіз.

Ауыл шаруашылығын микронесиелеуде қаражаттың қайтарылмау проблемасын шешу үшін ұсынылған микросақтандыру жүйесін жетілдіру және банктер тәуекелін төмендетуге бағытталған ұсыныстар оңтайлы болып табылады. Микронесиелеудің негізгі міндеті борышқорлардың өз қарызын уақытында төлеу-төлемуіне негізделген тәуекелді бағалау. Несиелік скоринг несиелік тәуекелді бағалаудың оңтайлы тәсілдерінің бірі болып табылады. Ол несиелік тәртіп пен сандық мінездемелер арасындағы тарихи байланыстарды орната отырып, берілген байланыстар келешекте де сақталып, ал содан кейін қарыз алуға үміткерлер мінездемелерінің негізінде болашақ тәуекелді болжайды. Ағымдағы мінездемелер негізінде осы мінездемелер мен тәуекел арасындағы өткен байланыстар туралы ақпаратты пайдалану арқылы болашақтағы тәуекелді болжаудың кезкелген тәсілі скоринг болып табылады. Микронесиелеудегі скорингтің пайдаланылуы шектеулі, себебі ол өткен қарыздардың көптеген саны бойынша төлем тәртібі, сондай-ақ клиент пен несиелік шартының барлық мінездемелері тіркелген электронды мәліметтер базасын қажет етеді. Одан басқа бұл мәліметтер жеткілікті түрде нақты болуы қажет. Сондықтан микронесиелік ұйымдар өздерінің күнделікті портфелін басқару барысында жеткілікті мәліметтер қорын жинақтауы қажет. Статистикалық, сандық мәліметтерге негізделген, статистикалық скорингке және сапалық мінездемелерге негізделген, субъективті скоринг мәліметтерін қалыптастыру керек. Қарыздар бойынша

жоғалтуларды азайту, мерзімі өткен төлемдерді жинауға уақытты үнемдеу және жетекшілерге көмек ретінде ашық сандық талдау дағдыларын машықтандыру, әдетке айналдыру скорингтің артықшылықтары болып табылады [11]. Ауылдық жерлерде микронесие беру жүйесінің

дамуын тежеп тұрған негізгі фактор – ауылдық жерде микронесиелеу жүйесінің дамуына тұжырымдамалық тәсілдің болмауы, потенциалды инвесторларды тарту үшін сәйкес жағдайлар болмауы, дегенмен, мемлекет тарапынан көрсетіліп отырған қолдау елеулі болып отыр.

Әдебиеттер

- 1 «Микроқаржы ұйымдары туралы» ҚР Заңы № 56-V, 26.11.2012 ж.
- 2 Қазақстан Республикасының Статистика агенттігінің ресми сайты.//www.stat.gov.kz//
- 3 Тлеужанова Д.А., Дарибаева А.А. Микронесиеледің Қазақстан Республикасындағы жағдайы // Materials of the XI International scientific and practical conference, «Areas of scientific thought», December 30, 2014 – January 7, 2015 on Economic science. Governance. Ұлыбритания. –23-30 б.
- 4 Баранова Н.А. Современное состояние микрокредитования в сельской местности Казахстана //АПК России – 2014. – № 2. – 5-10 б.// elibrary.ru/download/11617410.pdf
- 5 Жусупов Ш. Как государство может помочь и навредить микрофинансированию // РЦБК. – 2005. – № 16. –25-28 б.
- 6 «Ауыл шаруашылығын қаржылай қолдау қоры» АҚ-ның ресми сайты <http://www.kazagro.kz/>
- 7 Достиярова А.А. Пути улучшения микрокредитования в Казахстане //Проблемы экономики – 2007. – №. 2. – 96-97 б.// elibrary.ru/item.asp?id=11669605
- 8 Ахметжанова В.К., Захарова Э.Н. Микрофинансирование и его роль в сфере малого бизнеса //Школа университетской науки: парадигма развития – 2013. – № 3 (10) . – 18-20 б.// elibrary.ru/download/1112571.pdf
- 9 Renaud Bourlès, Anastasia Cozarenco State intervention and the microcredit market: the role of business development services <http://link.springer.com/article/10.1007/s11187-014-9578>
- 10 http://www.cnews.ru/articles/kreditnyy_skoring_realnye_vozmozhnosti
- 11 Лосевская С.А. Кредитный скоринг при микро-финансировании//Вестник Донского аграрного университета. – 2014. – № 2. – 5 б. //e.lanbook.com/view/journal/162775

References

- 1 «Микроқаржы ұйымдары туралы» ҚР Заңы № 56-V, 26.11.2012 ж.
- 2 Қазақстан Республикасының Статистика агенттігінің ресми сайты.//www.stat.gov.kz//
- 3 Tleuzhanova D.A., Daribaeva A.A. Mikronesieleudің Қазақстан Respublikasyndaғы zhardajy // Materials of the XI International scientific and practical conference, «Areas of scientific thought», December 30, 2014 – January 7, 2015 on Economic science. Governance. Ұлыбритания. –23-30 б.
- 4 Baranova N.A. Sovremennoe sostojanie mikro kreditovaniya v sel'skoj mestnosti Kazahstana //АПК Rossii – 2014. – № 2. – 5-10 б.// elibrary.ru/download/11617410.pdf
- 5 Zhusupov Sh. Kak gosudarstvo mozhet pomoch' i navredit' mikrofinansirovaniyu // RCBK. – 2005. – № 16. –25-28 б.
- 6 «Ауыл шаруашылығын қаржылай қолдау қоры» АҚ-ның ресми сайты <http://www.kazagro.kz/>
- 7 Dostijarova A.A. Puti uluchsheniya mikro kreditovaniya v Kazahstane //Problemy jekonomiki – 2007. – №. 2. – 96-97 б.// elibrary.ru/item.asp?id=11669605
- 8 Ahmetzhanova V.K., Zaharova Je.N. Mikrofinansirovanie i ego rol' v sfere malogo biznesa //Shkola universitetskoj nauki: paradigma razvitija – 2013. – № 3 (10) . – 18-20 б.// elibrary.ru/download/1112571.pdf
- 9 Renaud Bourlès, Anastasia Cozarenco State intervention and the microcredit market: the role of business development services <http://link.springer.com/article/10.1007/s11187-014-9578>
- 10 http://www.cnews.ru/articles/kreditnyy_skoring_realnye_vozmozhnosti
- 11 Losevskaja S.A. Kreditnyj skoring pri mikro-finansirovanii//Vestnik Donskogo agrarnogo universiteta. – 2014. – № 2. – 5 б. //e.lanbook.com/view/journal/162775